

הכשר המעיים לאכילה

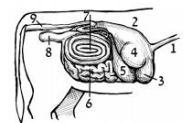
סעיף א: בני המעיים

- מהו דין בני מעיים לכתחילה ובידיעבד. מהם החלקים הכלולים בקולא זו. ומהי דרך מליחתם הנכונה. ומה הדין אם טעה.

בגמ' (חולין ק"ג א): אמר רב משרשיא: אין מחזיקין דם בבני מעיים, תרגמא – אכרכשא (חלחולת¹) ומעייא (דקין) והדרא דכנתא (חלק המעי המלופף בעיגול נקרא הדרא. והשומן שעליו נקרא כנתא והוא מוחזק בדם).

2

מערכת העיכול בבהמה

- 1) וטט
- 2) כרס
- 3) בית הכסות
- 4) המסט
- 5) קיבה
- 6) דקין
- 7) הדרא דכנתא
- 8) סניא דיבי
- 9) חלחולת

איור 1 מתוך גמרא שטיימלך

בכלל בני המעיים:

- רש"י: קיבה וּכְרֵס³ ושאר דקים.
- ר"ת (הובא בר"י): הכרס אינו בכלל בני מעיים⁴. וראה מדין מחט שנמצאת בבית הכסות שבדקים אם יש בה קורט דם, משמע שדם מצוי בה⁵.
- ובדרכ"מ (א**) כתב בשם או"ה שהכרס ובית הכסות מחזיקים בהם דם אפילו בדיעבד ואפילו שרק נמלחו ללא הדחה.

וכן הביא (בדרכ"מ א) בשם או"ה (ככל ד דין י) שגם בכרכשא יש שומן וגידים ואסורה ללא מליחה אף בדיעבד⁶.

השומן של בני המעים יש בו דם (רשב"א, ר"ן, תוס ולא כשיבולי הלקט. ב"י)

נפק"מ שאין מחזיקים בהם דם:

- רש"י: שאינם בחזקת דם ליאסר אם לא נמלחו.
- מרדכי: אם נמלחו בקערה שאינה נקובה מותר (כשאין בהם שומן כלל. ב"י).

רעותא: כתב הרמב"ן שכל קולת בני מעיים היא בסתם אך אם נתגלה בהם רעותא כגון דאסמיק, אינם מותרים ללא מליחה.

השו"ע כתב: 'אין מחזיקין דם בבני מעיים, כגון כֶּכֶרס (כרש"י, רא"ש). ובקיבה ובדקין. ובחלחולת (רמ"א: פירוש הכרכשא, והוא המעי הדבוק בפי הטבעת) בלא שומן שעליהם'. לפיכך אם בשלם בקדרה בלא מליחה, מותר (נפק"מ של רש"י), אלא אם כן אסמיק (כרמב"ן). והוסיף הרמ"א: 'הגה: וכ"ש אם נמלחו בכלי שאינו מנוקב, דמותרים (מרדכי פכ"ה)'.

לגבי כרס כתב השו"ע שהוא בכלל ההיתר וכן כתב הדרב"ז (הובא בפת"ש א) אמנם הרמ"א אסר בכרס ובית הכסות אפילו בדיעבד והפר"ח (י) כתב שכן דעת רוב הפוסקים רמב"ם, מ"מ, ר"ת, רשב"א ורא"ה.

מליחה לכתחילה כתב הב"י (בשם ספר התרומה וראב"ה) שלכתחילה צריכים מליחה והוסיף בדרכ"מ וכן הדחה קמייא. וכ"כ כאן הרמ"א וכתב בשפ"ד (א) שכן מורה קצת לשון השו"ע שכתב 'אין מחזיקים' לשון דיעבד. והטעם להצריך מליחה:

- שאי אפשר לנקר את בני המעיים שלא ישאר בהם מעט שומן (ש"ך ה' בשם סה"ת ואו"ה. וכן ט"ז ב)

- והלבוש כתב שבמעיים עצמם יש מעט דם שבטל, אלא שאין מבטלים איסור לכתחילה (משב"ז ב) ונפק"מ לטעם זה:

- שאם בישל במזיד ללא מליחה נאסרת
- לטעם זה מעיים צריכים מליחה לכתחילה משני צדדים.
- קולא שהכרס מותר, כיון שלמרות שיש בו דם הוא בטל (מנח"י)

ובמנחת יעקב (טו יט) סיכם שקי"ל לטעם או"ה ולא כלבוש.

בדרך מליחת בני מעיים כתב הרשב"א שיש למלוח בצד החיצון ששם השומן דבוק. והוסיף באו"ה (הובא בדרכ"מ א) שאם מליחה בצד הפנימי ונזכר קודם בישול יכול להדיחו ולמולחו בצד החיצון מאחר שאינו מוחזק כ"כ בדם.

וכ"כ בשו"ע: 'אבל שומן שעליהם, דינו כשאר בשר. לפיכך כשמולחים החלחולת ושאר מעיים, אין מולחין אותם בצד פנימי מעבר המאכל, אלא בצד החיצון ששם השומן דבוק'. והגם שבסתם בשר צריך מליחה משני צדדים כתב הט"ז שכאן מקלים כיון שאין בשומן דם כמו בבשר. והש"ך (י) הוסיף טעם שאפילו יש דם הוא מפוזר בו (חטי חט"י)⁷.

ולגבי מליחת שומן רגיל כתב במשב"ז (א) שלכתחילה יש למלוח אותו משני צדדים. אך כיון שהוא פחות מוחזק בדם במעיים וכיון שיש טרחה בקילוף שלו גם מקלים בצד אחד.

ובכל אופן בשומן יש להקל:

- בדיעבד מותר גם אם נמלח רק בצד אחד גם ללא הפסד מרובה אפילו לרמ"א (טט ד. שאסר במליחת שאר בשר מצד אחד אפילו בדיעבד).

- דקין שעמו ונמלחו יחד לא אמרינן דבולעין ממנו (שפ"ד ט) ובשאר בשר יש להסתפק כיון שאין להם את המעלה של קושי הדפנות שיש למעיים.

מלח מבפנים: הוסיף הרמ"א 'ואם מלח החלחולת מצד פנים ולא מצד חוץ, הוי כאילו לא נמלחה כלל (ולא כבשר שהקל בהפס"מ), ואם נתבשלה כך, טריפה, אם יש עליה שומן מבחוץ'

ובחינושי רעק"א הביא מחלוקת אחרונים האם דברי הרמ"א הם דווקא בחלחולת והכריע כמנח"י שבשאר בני מעיים בדיעבד מועילה מליחה מצד אחד. אך במשב"ז (י) כתב כלבוש שאין לחלק.

ובתורת חטאת (הובא בש"ך ח) כתב שדי לשער בשישים נגד השומן והגידים שבה להתיר הכל. ולא חוששים שהשומן דבוק במעיים לשער בכולו וכן לא מחמירים בפירש ממקום למקום שהרי 'דבוק' ו'פירש' הם בעצמן חומרות ועוד שהשומן נמס ומתערב בכל הקדרה.

ואם לא נתבשלה יחזור (ידיהנה. ראה ש"ך י) וימלחנה ומותרת. וכתב הש"ך (יא) שאפילו אם עברו י"ב שעות מותר לחזור ולמולחו כיון שאין השומן מוחזק כל כך בדם אין לחוש שבלע הצד השני ומותר ואפילו שכבר לא פולט ציר.

⁵ וראה זו כתב גם הרשב"א וכתב עליו הרא"ה 'ודינו אמת, אבל ראייתו אינה דמחיים כלוהו אית בהו דם' כלומר שיסוד חזקת ללא דם הוא דווקא לאחר שחיטה שהדם יוצא ולכן הבדיקה של המצאות קורט היא ראייה לכך שניקב מחיים ולא לאחר שחיטה.

⁶ ודברי הגמרא רק לגבי בשר הכרכשא כשהוא נקי משומן שמוחזק ללא דם.

⁷ וכתב על זה במחצית השקל ואין זה עיקר הטעם, כי אם מלחו משלושה צדדים ומצד אחד לא מלחו גם כן אסור, אלא עיקר הטעם משום שאין בו כל כך דם.

¹ ראה רמ"א אור"ח שייב ה

² השרטוט מתוך גמרא שטיינזלץ.

³ כתב בדברי סופרים שתהליך העיכול בבהמה שהאוכל נכנס מהוושט תחלה לכרס ומשם לבית הכסות ומשם להמסט ומשם לקיבה ואז יוצא לדקין ומשם לחלחולת שממנה יוצא הרעי לחוץ.

⁴ ויש שכתבו שלר"ת גם קיבה מוחזקת בדם ראה כנפי יונה כאן.

וכשנגמר החלבוני כתב הרמ"א שיש למלח בנפרד ובדיעבד שמלחה עם בשר אחר מותר. אבל בפר"ח (א) כתב שכיון שנגמר החלבוני אין בו דין בשר כלל ולכן מותר בחלב ממילא אם נמלח עם בשר נאסר.

נמצא ג' דעות בדין מליחה עם בשר של ביצים שנמצאו בעוף:

- רמ"א: בחלמון מותר לכתחילה ובחלבוני רק בדיעבד.
- פר"ח: בחלמון מותר לכתחילה ובחלבוני אסור.
- רש"ל: בין חלמון ובין חלבוני אסור אפילו בדיעבד.

4. מה דין עוף שנמלח ונתבשל עם הזפק שלו.

הובא בפת"ש (ד). הזפק משמש בעופות לאחסון מזון לפני עיכולו, ולכן יש לחשוש שהמזון שנמצא בו בולע מדם המליחה וכיון שאין לו דם משל עצמו אינו נפלט במליחה ויוצא בבישול ואסור הקדירה אם אין שישים כנגד אותו מזון וכן פסק במנחת יעקב (כלל ט סעיף ט).

ובכנסת יחזקאל פסק להתיר כיון שקרום הזפק מפריד בין המאכל למלח.

ובפת"ש הסתפק בקולה זו אך הוסיף שבכל אופן הקרום מועיל שלא יחשב המאכל כדבוק בעוף.

סעיף ב: מליחה עם בשר אחר

5. האם מותר למלוח בני מעיים עם בשר אחר.

בענין מליחת בני מעיים (ללא שומן) עם בשר אחר:

- רוב הראשונים (תוס', רא"ש, ר"ן, מרדכי): מותר לכתחילה למלוח בני מעיים עם בשר אחר ואינן כדגים ובשר שאסורים במליחה יחד. ובטעם ההיתר כתבו בתוס' שהדם משרק שריק ואינו כדגים שרפו קרמיהו. והרשב"א כתב שבני מעיים שונים מדגים כיון שטרודין בפליטת ציר ואינם בולעים.

- או"ה (הובר בדרכ"מ ב) בשם אור זרוע: ההיתר עם בשר אחר הוא רק בדיעבד.

- ר' יואל: נאסרים במליחה עם בשר אחר אפילו בדיעבד.

השו"ע פסק כרוב הראשונים להתיר לכתחילה מליחה עם בשר אחר. והט"ז (י) הביא את טעמי הראשונים שדם משרק שריק והמעיים טרודים לפלוט. וכתבו בש"ך (ס) ובמשב"ז שאמנם לגבי שאר בשר אין הלכה כר"ת שדם שריק במליחה כמוכאב בסימן עו (סעיף י) אבל זהו מטעם שיש גומות שמצטבר בהם הדם (כמוכאב בתוס' ודגים' חולין קיב) כאן כיון שדפנות המעיים קשות וחלקות שייך דין שריק. וטעם נוסף והוא עיקר שמתוך שפולטת ציר אמרין דשריק.

אמנם מה שהתרנו שם בשר תפל שנפל לציר בהפסד מרובה אסור במעיים כיון שאין שוויים מרובה ואוכליהם לאו בר אינש (משב"ז י).

הרמ"א פסק כאו"ה בשם אור זרוע לאסור לכתחילה מליחה עם בשר אחר. והרש"ל פסק להתיר כשו"ע (ט"ז י).

ובחילוק מביצים שלרש"ל אסורים אפילו בדיעבד כתב הט"ז (י) שמעיים עדיפים כיון שיש להם ציר לפלוט משא"כ ביצים.

בדעת השו"ע במלח מבפנים: השו"ע בסימן סט (סעיף ד) כתב 'חתיכה שלא נמלחה אלא מצד אחד, מותר' ויש לדון מה תהיה דעתו בבני מעיים שנמלחו בצד אחד:

- הב"ח^א (ס) כתב בשם הגהש"ד לחומרא 'ואפילו מאן דשרי במלח בחוץ ולא מבפנים שאני התם כיון דבחוץ נמי איכא דם כשפולט אותו דם נגרר אותו דם שבפנים אחריו אבל הכא דליכא דם בחוץ לא' והוא הדין לכאורה לרמ"א שהקל בבשר שנמלח בצד אחד בהפסד מרובה יחמיר במעיים אפילו בהפסד מרובה.

- הפר"ח^ב (π) דחה דבריו וכתב אדרבא הא עדיפא שכיון שאין לו למלח להפליט אלא דם שמבחוץ שיש בשומן החלחולת נכנס יותר בפנים ומפליט דם שבשומן בנקל לפי שלא הותש כוחו של מלח בהפלטת דם מבחוץ, ולפיכך לדין המיקל לא הפסיד.

ואם עירה ורתחין על הצד הפנימי קודם מליחה כתב בשפ"ד אינם נאסרים

2. האם מחזיקים דם בקורקבן.

הש"ך (א) כתב שנראה בעיניי שיש דם בקורקבן ועוד הוכיח שבסימן נ' דן הטור בנקב שנמצא באיברים פנימיים ומסקנתו ע"פ הרא"ש שיש לחלק בין כרס ודקין לבין איברים אחרים ובכללם קורקבן בדרך האבחנה של הנקב, וכיון שמקור דרך האבחנה נאמר בגמ' לגבי 'בני מעיים' לומד הש"ך (א) שלדעת הטור אין דין הקורקבן כדון המעיים גם לענין של אחזקת דם בהם.

אמנם הדרישה (א) הוכיח שהלשון 'בני מעיים' כולל לטור גם קורקבן מכך שפירש את דברי הגמ' 'בני מעיים אוכליהו לאו בר אינש' גם לגבי קורקבן ועוד שבסימן מ"ט כתב הטור שקורקבן בעוף במקום כרס בבמה⁸. וממילא לטור ולשו"ע שאין מחזיקין דם בכרס, הוא הדין לגבי קורקבן.

אך הש"ך (א) והט"ז (א) הוכיחו לדחות דברי הדרישה בין השאר מדברי הגמ' בביצה (י) האוכל ימן הקורקבן ובני מעיים... טמא' ומשמע שקורקבן אינו בכלל בני מעיים. וכ"כ מחזיק ברכה (ב) בשם שיבולי הלקט.

3. האם ביצים שנמצאו בעוף צריכים מליחה.

השו"ע בסימן פ"ז (סעיף ה) כתב שבשלב ההתחלתי של הביצה שקיים בה החלמון בלבד דינה כבשר לענין שאין לבשלה בחלב. ואם יש כבר חלבוני מותרת בחלב.

וכאן כתב הרמ"א שאם לא נגמר החלבוני שלהם צריכים מליחה. ובמנחת יעקב (הובא בפת"ש ב) הוסיף שצריכים גם שריה כשאר בשר.

ואם כבר נולדה כדרכה כתב בפת"ש (ג) שבכל אופן אין צריכה מליחה, שאם היה חשש היתה אסורה משום איבר מן החי.

לענין מליחה עם בשר הרמ"א כתב להתיר כשלא נגמר החלבוני, אמנם הרש"ל אסר למלח עם בשר והטעם הוא שאמנם אנו מחמירים למלוח את הביצים כאילו יש בהם דם אבל במציאות נראה שאין בהם דם, ממילא יש לחשוש שיבלעו מדם הבשר כיון שאינם פולטות. וכן הכריעו הש"ך (ב) והט"ז⁹ (ה).

כמוכאב ברמ"א צח סעיף ד וממילא הביתה צריכה להיות מותרת בקילוף. וסיים וצריך לומר דהט"ז סובר דקליפת הביצה גרע מכלי חרס, וצ"ע:

⁸ בלשוננו: 'שאינו לעוף לא כרס ולא המסס ובית הכוסות ויש כנגדו זפק וקורקבן' ובהנ"ל דבריו כתב הט"ז שאפילו הקליפה התקשתה יש לאסור כדון כלי חרס שבולע במליחה. ובהנ"ל (ביאורים א) הקשה עליו שהרי אין כלים בולעים אלא כדי קליפה

סעיף ג: שומן הכנתא עצמו

6. האם מליחה מועילה לשומן הכנתא.

כתב רש"י^א (וכרש"ת^א): וכנתא גופה יש בהן דם וצריכין לימלח.

אמנם הר"ן והגה"מ^א כתבו בשם בה"ג שאסרו הכנתא במליחה משום ורידים קטנים מדם שיש בהם ומותר רק בצליה וכתב בסמ"ג שהם חמורים מורידי הצואר כיון שמרוב דקותם אין יוצא מהם הדם אפילו בחתיכה ומליחה.

אמנם כתב הטור שאדם בקי יכול לנקר חוטי הדם ואז מותרת הכנתא במליחה.

השו"ע כתב 'שומן הכנתא הדקים, מלאה חוטים דקים מלאים דם ולפיכך יש אוסרים אותה לקדירה, אפילו על ידי חתיכה ומליחה. ועכשיו נוהגין היתר, ואותם חוטין של דם כשאדם בקי בהם מותר ונפשלים היטב עד שלא ישאר אחד מהם.

בדברי השו"ע לגבי שליפת החוטים, נחלקו האחרונים האם הם הכרח למתירים:

בדרכי תשובה (נג) הביא בשם תורת יקותיאל^א 'אבל חתיכה ודאי בעי והעולם אין נוהרין בזה ומולחין שומן הכנתא בלא חתיכה כלל וראוי להזהיר'. כלומר מנהג העולם למלוח ללא כל פעולות מקדימות והנכון לחתוך. ובכל אופן גם לשיטתו אין הכרח להפשיל את החוטים מהדין.

ובבית הלל^א הביא את לשון הרשב"א (תוה"א ג, ג עה, א) שכתב 'ועכשיו נהגו להסיר כל חוטי [דם] שבה ומתירין אותו אפילו לקדירה' והוכיח מכאן שמנהג ההיתר הוא לאחר הסרת חוטי הדם דווקא. וכן משמע בשולחן גבוה (יט) שהתיר את הכנתא רק לאחר שבירר שבקיאם בניקור שלו. ובהמשך (כא) כתב שחוטי דם אלו חמורים משאר חוטים שאין די בחיתוך שלהם לכתחילה.